

**STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE
MOGUĆNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM
(pun tekst sa preambulom)**

Državama,

Svjesni zavjeta, datog Poveljom Ujedinjenih Nacija, da se preduzimaju zajedničke i pojedinačne akcije u saradnji sa Organizacijom da bi se promovisali visoki standardi života, puna zaposlenost i uslovi za ekonomski i društveni progres i razvoj.

Reafirmišući poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, društvene pravde i časti i vrijednosti ljudske ličnosti, proklamovanih u Povelji.

Pozivajući se pojedinačno na međunarodne standarde o ljudskim pravima utvrđenim Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnom konvencijom o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima i Međunarodnom konvencijom o građanskim i političkim pravima.

Naglašavajući da će prava, proklamovana tim instrumentima, osigurati jednakost za sve individue bez diskriminacije,

Pozivajući se na Konvenciju o pravima djeteta, kojom je zabranjena diskriminacija na osnovu onesposobljenja i zahtjeva posebne mjere za obezbjeđivanje prava djece sa invaliditetom, i na Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih sezonskih radnika i članova njihovih porodica, kojom su predviđene zaštitne mjere za osobe sa invaliditetom.

Pozivajući se, takođe, na mjere u Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena da bi se osigurala prava svim djevojčicama i ženama sa invaliditetom.

Uvažavajući Deklaraciju o pravima osoba sa nesposobnošću, Deklaraciju o pravima mentalno retardiranih osoba, Deklaraciju o društvenom napretku i razvoju, Principe zaštite mentalno oboljelih osoba i poboljšavanja zaštite zdravlja mentalno oboljelih i druge odgovarajuće instrumente koje je usvojila Generalna Skupština.

Tako uvažavajući odgovarajuće konvencije i preporuke, koje je usvojila Međunarodna organizacija rada (ILO), sa posebnim PREPORUKAMA koje se odnose na učešće u zapošljavanju bez diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Svjesni relevantnih preporuka i rada Organizacije Ujedinjenih Nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), posebno Svjetske deklaracije o obrazovanju za sve, Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), Fonda Ujedinjenih Nacija za djecu (UNICEF) i drugih zainteresovanih organizacija.

Uvažavajući angažovanje država, zainteresovanih za zaštitu okoline, svjesni devastacije, uzrokovane oružanim sukobima i osuđujući upotrebu i proizvodnju oružja.

Priznajući i prihvatajući da Svjetski program akcije, koji se odnosi na osobe sa invaliditetom i u njemu date definicije o izjednačavanju mogućnosti predstavljaju iskreno stremljenje dijela međunarodne zajednice donošenju različitih međunarodnih instrumenata i preporuka od praktičnog i konkretnog značaja.

Znajući da je cilj Dekade Ujedinjenih Nacija, posvećene osobama sa invaliditetom (1983-1992), ostvarivanje Svjetskog programa akcije, on je još uvijek validan i zahtjeva hitnu i stalnu akciju.

Pozivajući se na Svjetski program akcije, čija je osnovna koncepcija jednaka, kako za zemlje u razvoju tako i za industrijski razvijene zemlje. Priznajući da je neophodan veliki napor da bi se postiglo da osobe sa invaliditetom punim intenzitetom i jednako uživaju u ljudskim pravima i u društvenim aktivnostima.

Ponovo naglašavajući da osobe sa invaliditetom i njihovi roditelji, staraoci, advokati i organizacije moraju biti aktivni partneri sa Državama u planiranju i ostvarivanju svih mjera koje utiču na njihova civilna, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava.

Poštujući Rezoluciju 1990/26 Ekonomskog i Socijalnog savjeta i bazirajući svoje specifične mjere na zahtjevu da se postigne jednakost osoba sa invaliditetom sa ostalima, što je detaljno nabrojano u Svjetskom programu akcije.

Usvajajući Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom, naglašeno je u donjem tekstu, po redu:

(a) Naglašava se da sve akcije, u domenu onesposobljenja pretpostavljaju adekvatno znanje i iskustvo o uslovima i posebnim potrebama osoba sa invaliditetom;

(b) Ističe se da je proces kroz koji se svi vidovi društvenih organizacija čine jednako pristupačnim svima, osnovni cilj socio-ekonomskog razvoja;

(c) Podvlači se da ključni aspekti socijalne politike u oblasti onesposobljenja uključuju, kao podesno, aktivno podsticanje za tehničku i ekonomsku saradnju;

(d) Obezbijediti modele za proces donošenja, političkih odluka, koje su neophodne za postizanje jednakih mogućnosti, pri tom uzimajući u obzir različitost tehničkih i ekonomskih nivoa, kao i činjenicu da ti procesi treba da reflektuju željeno razumijevanje u kulturnom kontekstu, u kome osobe sa invaliditetom imaju ključnu ulogu;

(e) Predložiti nacionalne mehanizme radi bliske saradnje između država, organa u sistemu Ujedinjenih Nacija, drugih međuvladinih tijela i organizacija osoba sa invaliditetom;

(f) Predložiti efektivne mehanizme za praćenje procesa u državama koje teže da postignu izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

I. PREDUSLOVI ZA RAVNOPRAVNO UČEŠĆE

Pravilo 1. Podizanje nivoa svijesti

Države treba da preduzmu akciju na podizanju svijesti u društvu o osobama sa invaliditetom, njihovim pravima, njihovim potrebama, njihovim mogućnostima i njihovom doprinosu.

1. Države treba da obezbijede da odgovorni stručnjaci dostavljaju aktuelne informacije o raspoloživim programima i uslugama za osobe sa invaliditetom, njihove porodice, profesionalce u tom domenu i za javno mnjenje. Informacije za osobe sa invaliditetom treba da budu predstavljene u prihvatljivoj formi.

2. Države treba da iniciraju i podrže informativne kampanje koje se odnose na osobe sa invaliditetom i politiku namijenjenu njima, prenoseći poruku da su osobe sa invaliditetom građani sa istim pravima i obavezama kao i drugi, tako opravdavajući mjere preduzete da bi se uklonile prepreke njihovom punom učešću.

3. Države treba da ohrabre portretisanje osoba sa invaliditetom od strane masmedija na pozitivan način; organizacije osoba sa invaliditetom treba da budu konsultovane tom prilikom.

4. Države treba da obezbijede javne obrazovne programe koji bi osvjetljavali u svim vidovima principe potpunog učešća i jednakosti.

5. Države treba da pozovu osobe sa invaliditetom i njihove porodice i organizacije da učestvuju u javnim obrazovnim programima koji se bave problemom osoba sa invaliditetom.

6. Države treba da ohrabre preduzeća u privatnom sektoru da probleme osoba sa invaliditetom uključe u sve vidove svojih aktivnosti.

7. Države treba da pokreću i promovišu programe posvećene podizanju nivoa svijesti o osobama sa invaliditetom koja se odnose na njihova prava i mogućnosti. Podizanje samopouzdanja i sposobnosti pomoći će osobama sa invaliditetom da iskoriste svoje raspoložive mogućnosti.

8. Podizanje nivoa svijesti treba da bude važan dio obrazovanja djece sa invaliditetom i programa njihove rehabilitacije. Osobe sa invaliditetom mogu takođe da pomažu jedna drugoj u podizanju nivoa svijesti kroz aktivnosti u svojim organizacijama.

9. Podizanje nivoa svijesti trebalo bi da bude dio obrazovanja djece, kao i dio trening-kurseva za učitelje i sve profesionalce.

Države treba da obezbijede mjere za djelotvornu medicinsku njegu osoba sa invaliditetom.

Pravilo 2. Zdravstvena zaštita

Države trebaju obezbijediti efikasnu zdravstvenu zaštitu osobama s invaliditetom.

1. Države treba da rade na obezbjeđivanju programa vođenih od profesionalaca iz multidisciplinarnih timova, radi ranog otkrivanja, procjene i liječenja oštećenja. Ovo

može da spriječi, smanji ili otkloni njegovo onesposobljavajuće dejstvo. Ovakvi programi treba da obezbijede puno učešće osoba sa invaliditetom i njihovih porodica na individualnom nivou, kao i organizacija osoba sa invaliditetom u planiranju i nivou evaluacije.

2. Radnici u lokalnoj zajednici treba da budu obučeni da učestvuju u svojim zajednicama na ranom otkrivanju oštećenja, obezbjeđivanju primarne pomoći i odgovarajućih usluga.

3. Države treba da obezbijede osobama sa invaliditetom, posebno odojčadi i djeci, da budu obezbijeđene istim nivoom zdravstvene zaštite u okviru istog sistema kao i drugi članovi društva.

4. Države treba da obezbijede da svo medicinsko i para-medicinsko osoblje bude adekvatno obučeno i snabdjeveno za pružanje medicinske njege osobama sa invaliditetom i da imaju pristup odgovarajućim metodama i tehnologiji za liječenje.

5. Države treba da obezbijede da medicinsko, paramedicinsko i odgovarajuće osoblje bude adekvatno obučeno, tako da ne daje neodgovarajuće savjete roditeljima, smanjujući time mogućnosti njihovoj djeci. Ovaj trening bi trebalo da bude proces koji se stalno odvija, baziran na poslednjim raspoloživim informacijama.

6. Države treba da obezbijede osobama sa invaliditetom sve regularno liječenje i lijekove koji mogu da ih zaštite ili unaprijede njihov nivo funkcionisanja.

Pravilo 3. Rehabilitacija

Države treba da obezbijede osobama sa invaliditetom rehabilitacione usluge sa ciljem da postignu i održe svoj optimalni nivo nezavisnosti i funkcionisanja.

1. Države treba da razvijaju nacionalni program rehabilitacije za sve grupe osoba sa invaliditetom. Takvi programi treba da budu bazirani na aktuelnim individualnim potrebama osoba sa invaliditetom i na principima punog učešća i jednakosti.

2. Takvi programi treba da uključe širok obim aktivnosti, kao što su obuka za izvođenje osnovnih vještina kojima bi se unaprijedila ili kompenzovala oštećena funkcija, savjetovanje osoba sa invaliditetom i njihovih porodica, razvijanje samopouzdanja i povremene usluge, kao što su određivanje stepena onesposobljenosti i savjetovanje.

3. Sve osobe sa invaliditetom, uključujući osobe sa izrazitim i/ili višestrukim onesposobljenjima, koje zahtijevaju rehabilitaciju treba da imaju pristup istoj.

4. Osobe sa invaliditetom i njihove porodice treba da budu sposobne da učestvuju u pravljenju planova i organizaciji rehabilitacionih usluga koje se odnose na njih.

5. Sve rehabilitacione usluge treba da budu pristupačne u lokalnoj zajednici gdje osoba sa invaliditetom živi. Ipak, u nekim slučajevima, da bi se postigao cilj određenog obučavanja, posebni vremenski ograničeni kursevi mogu da budu organizovani, gdje je moguće, i u stambenim uslovima.

6. Osobe sa invaliditetom i njihove porodice treba da budu ohrabrene da se uključe u rehabilitaciju, na primjer kao obučeni učitelji, instruktori ili savjetnici.

7. Države treba da usmjere svoju ekspertizu shodno potrebama organizacija osoba sa invaliditetom kada formulišu ili evaluiraju programe rehabilitacije.

Pravilo 4. Uslužne službe

Države treba da osiguraju razvoj i snabdijevanje uslužnih službi, uključujući pomoćna sredstva za osobe sa invaliditetom, da im pomognu da podižu svoj nivo nezavisnosti u svom dnevnom životu i da primjenjuju svoja prava.

1. Države treba da obezbijede snabdijevanje pomoćnim sredstvima i opremom, ličnu pomoć i službu tumačenja, prema potrebama osoba sa invaliditetom, kao važne mjere da se postigne izjednačavanje mogućnosti.

2. Države treba da podrže razvoj, proizvodnju, distribuciju i servis pomoćnih sredstava i opreme i širenje znanja o njima.

3. Da bi se to postiglo, treba da bude korišten opšti tehnički pristup know-how. U državama gdje je visoka tehnologija pristupačna, ona treba da bude u potpunosti iskorištena da bi se unaprijedio standard i efikasnost pomoćnih sredstava i opreme. Veoma je važno da se stimuliše razvoj i proizvodnja jednostavnih i jeftinih sredstava koristeći se lokalnim materijalom i lokalnom proizvodnjom sredstava kada je to moguće. Osobe sa onesposobljenjima mogu da budu i same uključene u proizvodnju tih sredstava.

4. Države treba da priznaju da svim osobama sa invaliditetom kojima su potrebna pomoćna sredstva treba dati mogućnost da ih ostvare, uključujući i to da su im finansijski dostupna. Ovo bi trebalo da znači da pomoćna sredstva i oprema treba da budu dostupna, bez naplate ili po tako niskim cijenama da osobe sa onesposobljenjima ili njihove porodice mogu da im ih obezbijede.

5. U programima rehabilitacije koji se odnose na snabdijevanje pomoćnim sredstvima i opremom, država treba da vodi računa da pomoćna sredstva i oprema odgovaraju posebnim zahtjevima djevojčica i dječaka sa invaliditetom, koja se odnose na oblik, izdržljivost, kao i da odgovaraju uzrastu.

6. Države treba da podrže razvoj i organizovanje programa za tuđu pomoć i službu tumačenja, posebno za osobe sa izrazitim i višestrukim onesposobljenjima. Takvim programima bio bi podignut nivo učešća osoba sa invaliditetom u svakodnevnom životu u kući, na poslu, u školi i za vrijeme slobodnih aktivnosti.

7. Programi za tuđu pomoć, trebalo bi da budu planirani da osobe sa invaliditetom, koje su uključene u te programe, imaju odlučujući uticaj na način na koji se ti programi odvijaju.

II. KLJUČNE OBLASTI ZA JEDNAKO UČEŠĆE

Pravilo 5. Pristupačnost

Države treba da prihvate sveukupan značaj pristupačnosti u procesu izjednačavanja mogućnosti u svim sferama društva. Za osobe sa invaliditetom raznih vrsta države treba (a) da uvedu programe akcija koje se preduzimaju da bi fizičko okruženje bilo pristupačno; i (b) da preduzmu mjere da obezbijede pristupačnosti informacija i komunikacija.

(a) Pristupačnost fizičkog okruženja

1. Države treba da iniciraju mjere da se iz okruženja uklone prepreke za učešće. Takvim mjerama treba razvijati standarde i smjernice, što podrazumijeva donošenje zakona kojima bi se osigurala pristupačnost različitih oblasti u društvu, kao što su

stanovanje, izgradnja, služba javnog transporta i druga saobraćajna sredstva, ulice i drugo u spoljnom okruženju.

2. Države treba da obezbijede da arhitektima, građevinskim inženjerima i drugima čija je profesija uključena u planiranje i izgradnju fizičkog okruženja budu pristupačne adekvatne informacije o politici prema osobama sa nesposobnošću i mjerama koje treba da se preduzmu da bi se postigla pristupačnost.

3. Da bi se postigla pristupačnost potrebno je da se projektovanje i izgradnja fizičkog okruženja planiraju od početka samog procesa.

4. Organizacije osoba sa invaliditetom treba da se konsultuju kada se razvijaju standardi i norme za pristupačnost. One takođe treba da budu uključene u inicijalnoj fazi planiranja kada se projektuju i izgrađuju javni objekti u lokalnim zajednicama da bi se obezbijedila maksimalna pristupačnost.

(b) Pristupačnost informacija i komunikacija

5. Osobama sa invaliditetom, gdje je to podesno, njihovim porodicama i advokatima treba da budu pristupačne potpune informacije i u vezi sa pravima i raspoloživim službama i programima, u svim zemljama. Takve informacije treba da budu predstavljene u formama prihvatljivim za osobe sa onesposobljenjima.

6. Države treba da razviju strategije kojima bi informativne službe i dokumentaciju učinile dostupnim različitim grupama osoba sa invaliditetom. Brajova azbuka, iznajmljivanje kasete, štampanje velikim slovima i druge podesne tehnologije treba da se koriste da bi se obezbijedila pristupačnost pisanih informacija i dokumentacije za osobe sa vizuelnim oštećenjima. Slično tome, podesne tehnologije treba da se koriste da obezbijede pristupačnost govornih informacija za osobe sa oštećenjima sluha ili otežanim razumijevanjem.

7. Treba pažljivo razmotriti upotrebu govornih znakova u obrazovanju gluve djece, i njihovih porodica i zajednice. Takođe bi trebalo da se obezbijede službe za tumačenje govornih znakova, da bi se olakšala komunikacija između gluvih osoba i drugih.

8. Treba pažljivo razmotriti koje su potrebe osoba sa otežanim razumijevanjem.

9. Države treba da ohrabre medije, posebno televiziju, radio i novine, da učine svoje usluge dostupnijim.

10. Države treba da obezbijede da nove kompjuterizovane informacije i sistemi usluga, ponuđeni javnom mnjenju budu od početka dostupni ili prilagođeni tako da budu dostupni i osobama sa ivaliditetom.

11. Organizacije osoba sa invaliditetom treba da budu konsultovane kada se preduzimaju mjere za poboljšavanje dostupnosti informativnih sistema osobama sa invaliditetom.

Pravilo 6. Obrazovanje

Države bi trebalo da priznaju princip jednakih mogućnosti primarnog, sekundarnog i tercijalnog obrazovanja djece, mladih i odraslih osoba sa invaliditetom u jedinstvenom sistemu. One bi trebalo da obezbijede da obrazovanje za osobe sa invaliditetom budu integralni dio obrazovnog sistema.

1. Autoriteti u domenu opšteg obrazovanja odgovorni su da obezbijede obrazovanje osoba sa invaliditetom u jedinstvenom sistemu. Obrazovanje za osobe sa invaliditetom trebalo bi da bude integralni dio nacionalnog plana obrazovanja, kao i razvoja nastavnih planova i organizacije škola.

2. Obrazovanje u matičnim školama pretpostavlja da u njima budu obezbijedeni tumači, kao i druge podesne pomoćne službe. Trebalo bi da se obezbijedi adekvatna pristupačnost i pomoćne službe, planirane tako da budu od pomoći osobama sa različitim vrstama onesposobljenja.

3. Grupe roditelja i organizacije osoba sa nesposobnošću trebalo bi da budu uključene u proces obrazovanja na svim nivoima.

4. U državama gdje je obrazovanje obavezno trebalo bi da ono bude obezbijedeno za sve djevojčice i dječake, sa svim vrstama i svim nivoima onesposobljenja, uključujući i najteže slučajeve.

5. Posebna pažnja bi trebalo da bude posvećena sljedećim oblastima:

- (a) veoma maloj djeci sa invaliditetom;
- (b) djeci predškolskog uzrasta sa onesposobljenjima;
- (c) odraslim osobama sa onesposobljenjima, naročito ženama.

6. Da bi se obrazovne mjere prilagodile osobama sa invaliditetom u matičnom toku, države bi trebalo da:

(a) imaju jasnu formulisanu politiku, shvaćenu i prihvaćenu na školskom nivou i šire u zajednici;

(b) da dozvole da nastavni planovi budu fleksibilniji, nadograđivani i adaptirani;

(c) da obezbijede kvalitetan program, stalnu obuku nastavnika i posebne nastavnike.

7. Jedinstveno obrazovanje i programi, zasnovani na zajednici, trebalo bi da budu viđeni kao komplementarni pristup u obezbjeđivanju isplativog obrazovanja i obuke za osobe sa invaliditetom. Nacionalni programi, zasnovani na zajednici, trebalo bi da ohrabre zajednice da se koriste i razviju svoje resurse i da obezbijede lokalno obrazovanje osobama sa invaliditetom.

8. U situacijama gdje osnovni školski sistem još uvijek ne zadovoljava adekvatno potrebe osoba sa invaliditetom, to može da podrazumijeva specijalno obrazovanje. To bi trebalo uzeti u obzir pri pripremanju studenata za obrazovanje u opštem školskom sistemu. Kvalitet takvog obrazovanja trebalo bi da odražava iste standarde i ambicije kao i opšte obrazovanje i trebalo bi da bude usko povezano sa njim. Najneophodnije bi bilo, da se studentima sa invaliditetom pruži isti dio obrazovnih resursa kao i studentima koji nemaju onesposobljenja. Države bi trebalo da se usredsrede na postepenu intergraciju specijalnih obrazovnih službi u matično obrazovanje. Poznato je da u nekim situacijama specijalno obrazovanje može trenutno da bude smatrano najpristupačnijim oblikom obrazovanja za neke studente sa invaliditetom.

9. Zbog posebnih komunikacionih potreba gluvih i gluvo/slijepih osoba, njihovo obrazovanje bi bilo podesnije obezbijedeno u posebnim školama ili u posebnim odjeljenjima matičnih škola. Naročito na početnom nivou potrebno je posebnu pažnju posvetiti obuci, vodeći računa o kulturološkim specifičnostima određene sredine, kako bi se osobe koje su gluve ili gluvo/slijepo osposobile za efikasnu komunikaciju i maksimalnu nezavisnost.

Pravilo 7. Zapošljavanje

Države bi trebalo da priznaju principe da osobe sa invaliditetom moraju da budu podržane da ostvare svoja ljudska prava, posebno u oblasti zapošljavanja, istovremeno u seoskoj i gradskoj sredini one moraju da imaju jednake mogućnosti za produktivno i unosno zaposlenje na tržištu rada.

1. Zakoni i regulativa u zapošljavanju ne smiju da diskriminišu osobe sa invaliditetom i ne smiju da stvaraju prepreke njihovom zapošljavanju.

2. Države treba da aktivno podržavaju intergraciju osoba sa invaliditetom u otvoreno zapošljavanje. Ova aktivna podrška može da se sprovede raznim mjerama, kao što su profesionalna obuka, podsticajno orijentaciona kvotna šema, rezervisano ili namjensko zaposlenje, krediti i stipendije za malu privredu, ekskluzivni ugovori ili prvenstvo proizvodnih prava, poreske olakšice, ugovorne olakšice ili druga tehnička ili finansijska pomoć preduzećima koja zapošljavaju osobe sa invaliditetom. Države bi trebalo da ohrabre poslodavce da razumno prilagode uslove osobama sa invaliditetom.

3. Državni programi akcije bi trebalo da sadrže:

(a) mjere za planiranje i adaptaciju radnih mjesta i radnih prostorija na takav način da postanu pristupačne osobama sa raznim vrstama invalidnosti;

(b) podršku za upotrebu novih tehnologija i razvoj i proizvodnju pomoćnih sredstava, alata i opreme, kao i mjere koje olakšavaju pristupačnost uređaja i opreme za osobe sa invaliditetom, da bi im se omogućilo da dobiju zaposlenje i da ga zadrže;

(c) obezbjeđivanje odgovarajuće obuke i zaposlenja stalne pomoći putem službe za tuđu pomoć i službe za tumačenje.

4. Države bi trebalo da iniciraju i podrže javne kampanje za podizanje nivoa svijesti, planirane da bi se prevazišli negativni stavovi i predrasude, koje se odnose na radnike sa invaliditetom.

5. U svojim mogućnostima kao poslodavac, države bi trebalo da stvaraju povoljne uslove za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u javnom sektoru.

6. Države, radničke organizacije i poslodavci trebalo bi da sarađuju na obezbjeđivanju pravednog regrutovanja i promocije politike, uslova za zapošljavanje, nivoa ličnih dohodaka, mjera za unapređivanje radnog okruženja prevencije povreda i oštećenja i mjera za rehabilitaciju zaposlenih, koji su zadobili povrede na radu.

7. Cilj bi uvijek trebalo da bude da se obezbijedi zaposlenje za osobe sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada. Za osobe sa invaliditetom, njihove potrebe ne mogu da se zadovolje na otvorenom tržištu rada, mogle bi da se osnuju zaštićene ili podržane male jedinice za zapošljavanje, koje bi mogle da budu alternativne. Važno je da kvalitet takvih programa zadovoljava određene uslove svojom relevantnošću i dovoljnošću u obezbjeđivanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom da dobiju zaposlenje na tržištu rada.

8. Mjere bi trebalo da budu preduzete tako da uključe osobe sa invaliditetom u programe za obuku i zapošljavanje u privatnom i u nezvaničnom sektoru.

9. Države, radničke organizacije i poslodavci trebalo bi da sarađuju sa organizacijama osoba sa invaliditetom u pogledu svih mjera kojima se stvaraju mogućnosti za obuku i zapošljavanje, uključujući u to fleksibilno radno vrijeme, skraćeno radno vrijeme, dijeljenje radnog vremena, samozapošljavanje i starenje o osobama sa invaliditetom.

Pravilo 8. Prihod i socijalna zaštita

Države su odgovorne za obezbjeđivanje socijalne zaštite i prihoda za izdržavanje osoba sa invaliditetom.

1. Države bi trebalo da obezbijede adekvatne prihode za osobe sa invaliditetom, koje zbog sopstvene onesposobljenosti ili faktora koji su u vezi sa onesposobljenjima, imaju privremeni gubitak ili umanjene prihode ili su lišene mogućnosti zapošljavanja. Države bi trebalo da pri određivanju adekvatnog prihoda uzmu u obzir najčešće troškove koje prave osobe sa invaliditetom i njihove porodice, a koje su posljedice datog onesposobljenja.

2. U zemljama gdje postoje ili su razvijeni socijalna zaštita, socijalno osiguranje ili druge mjere socijalne politike, namijenjene opštoj populaciji, države bi trebale obezbijediti sistem koji ne isključuje ili ne diskriminiše osobe sa invaliditetom.

3. Države bi trebalo da obezbijede adekvatne prihode i zdravstvenu zaštitu osobama koje su preuzele brigu o osobi sa invaliditetom.

4. Sistemi socijalne zaštite trebalo bi da podrže inicijativu za obnavljanjem sposobnosti za sticanje dohotka osoba sa invaliditetom. Ti sistemi bi trebalo da obezbijede ili doprinesu organizovanju, razvoju i finansiranju profesionalne obuke. Oni bi takođe trebalo da pomognu službama za smještaj.

5. Programi socijalnog osiguranja trebalo bi takođe da podrže inicijativu da osobe sa invaliditetom traže zaposlenje da bi uspostavile sposobnost za sticanje prihoda.

6. Pomoć u dohotku trebalo bi da traje onoliko dugo koliko traje onesposobljenje, na način koji ne dovodi do obeshrabrivanja osoba sa invaliditetom da traže zaposlenje. Pomoć bi trebalo da bude smanjena ili ukinuta onda kada osobe sa invaliditetom dostignu adekvatan i siguran dohodak.

7. Države, u zemljama gdje je socijalna zaštita velikim dijelom obezbijedena iz privatnog sektora, trebalo bi da podstaknu lokalne zajednice, socijalne organizacije i porodice da razvijaju mjere samopomoći i podstreka za zapošljavanje ili aktivnosti koje se odnose na zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Pravilo 9. Porodični život i lični integritet

Države bi trebalo da potpomažu puno učešće osoba sa invaliditetom i u porodičnom životu. One bi takođe trebalo da podržavaju njihova prava na lični integritet, kao i da obezbijede da zakoni ne diskriminišu osobe sa invaliditetom u pogledu seksualnih odnosa, braka i roditeljstva.

1. Osobama sa invaliditetom treba omogućiti da žive sa svojim porodicama. Države treba da podstiču da porodična savjetovišta uključuju i sticanje odgovarajućih znanja o invalidnosti i njenim efektima na porodični život. Porodicama koje imaju osobe sa invaliditetom treba da bude dostupna tuđa pomoć i njega. Države treba da eliminišu sve nepotrebne prepreke osobama koje žele da njeguju ili usvoje dijete ili odraslu osobu sa invaliditetom.

2. Osobama sa invaliditetom ne smije da se uskrati mogućnost da dožive sopstvenu seksualnost, da imaju polne odnose i postanu roditelji. Imajući u vidu da se osobe sa invaliditetom mogu susresti sa teškoćama u sklapanju braka i stvaranju porodice, države treba da podstiču da se takvim licima obezbijedi odgovarajuće savjetovanje. Osobama sa invaliditetom moraju kao i drugima biti pristupačne metode za

planiranje porodice, kao i odgovarajuće informacije o polnom funkcionisanju njihovih tijela, koje treba da im budu pristupačne u prihvatljivoj formi.

3. Države treba da budu pokretači mjera za promjenu negativnog stava prema braku, seksualnosti i roditeljstvu osoba sa invaliditetom, naročito djevojaka i žena sa invaliditetom, koji još uvijek preovlađuje u društvu. Sredstva javnog informisanja treba podsticati da odigraju značajnu ulogu u otklanjanju takvih negativnih stavova.

4. Osobe sa invaliditetom i njihove porodice treba da budu u potpunosti informisani o preduzimanju mjera protiv seksualnih i drugih oblika zloupotreba. Osobe sa invaliditetom su naročito izložene zloupotrebama u okviru porodice, zajednice ili institucija i treba ih naučiti kako da izbjegnu da do takvih zloupotreba ne dođe, kako da prepoznaju zloupotrebe i da ih prijave.

Pravilo 10. Kultura

Države će obezbijediti integraciju osoba sa invaliditetom i omogućiti njihovo učešće u kulturnim aktivnostima na ravnopravnoj osnovi.

1. Države treba da pruže osobama sa invaliditetom mogućnost da iskoriste svoj stvaralački, umjetnički i intelektualni potencijal, ne samo u sopstvenu korist već i za obogaćivanje svoje zajednice, bilo da žive u seoskim ili gradskim sredinama. Primjeri takvih aktivnosti su igra, muzika, književnost, pozorište, figurativne umjetnosti, slikarstvo i vajarstvo. U zemljama u razvoju posebnu pažnju treba posvetiti tradicionalnim i savremenim oblicima umjetnosti kao što su lutkarstvo, recitovanje i pripovijedanje.

2. Države treba da za osobe sa invaliditetom promovišu pristupačnost i upotrebljivost mjesta za održavanje kulturnih priredbi i događaja kao što su pozorišta, muzeji, bioskopi i biblioteke.

3. Države treba da pokreću akcije za razvoj i korištenje specijalnih tehnika uz pomoć kojih bi književnost, filmovi i pozorište postali dostupni osobama sa invaliditetom.

Pravilo 11. Rekreacija i sport

Države će preduzimati mjere da se osobama sa invaliditetom obezbijede ravnopravne mogućnosti za sport i rekreaciju.

1. Države treba da preduzmu mjere kako bi mjesta za sport i rekreaciju, hoteli, plaže, sportski stadioni, gimnastičke dvorane itd. postali dostupni osobama sa invaliditetom. Te mjere treba da obuhvataju podršku osoblja sportskih i rekreativnih programa, uključujući u to i projekte za razvoj metoda pristupačnosti, učešća, informisanja i programa treniranja.

2. Turističke organizacije, putničke agencije, hoteli, dobrovoljne organizacije i ostali angažovani na organizaciji rekreativnih aktivnosti ili putovanja, trebalo bi da nude svoje usluge svima, uzimajući pri tome u obzir i posebne potrebe koje imaju osobe sa invaliditetom. Da bi se pomoglo tom procesu, potrebno je obezbijediti odgovarajuću obuku.

3. Sportske organizacije treba podsticati da omoguće učešće osoba sa invaliditetom u sportskim aktivnostima. U nekim slučajevima, dovoljno je preduzeti mjere za obezbjeđivanje pristupačnosti da bi se takvo učešće ostvarilo. U drugim

slučajevima potrebni su specijalni aranžmani ili specijalne igre. Države bi trebalo da podržavaju učešće osoba sa invaliditetom na nacionalnim i međunarodnim sportskim takmičenjima.

4. Osobama sa invaliditetom koje učestvuju u sportskim sktivnostima trebalo bi da budu pristupačne pripreme i treninzi istog kvaliteta kao i ostalim učesnicima.

5. Organizatori sportskih i rekreativnih aktivnosti trebalo bi da se konsultuju sa organizacijama osoba sa invaliditetom prilikom razvoja usluga namijenjenih osobama sa invaliditetom.

Pravilo 12. Vjera

Države će podsticati mjere za ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u vjerskom životu njihove zajednice.

1. Države će, uz konsultovanje vjerskih vlasti, podsticati mjere za sprečavanje diskriminacije i zalagaće se da vjerske aktivnosti postanu pristupačne osobama sa invaliditetom.

2. Države treba da podstiču širenje informacija o problemima invalidnosti u vjerskim instistucijama i organizacijama. Države treba takođe da podstiču crkvene vlasti da informacije o politici u vezi sa onesposobljenjima uvrste u obuku vjerskih službenika, kao i u programe za vjersko obrazovanje.

3. One treba da podstiču i da vjerska literatura postane dostupna licima sa oštećenjima čula.

4. Države i/ili vjerske organizacije treba da konsultuju organizacije osoba sa invaliditetom prilikom razvoja mjera za ravnopravno učešće u vjerskim aktivnostima.

III MJERE ZA SPROVOĐENJE

Pravilo 13. Informisanje i istraživanja

Države preuzimaju krajnju odgovornost za prikupljanje i širenje informacija o uslovima života osoba sa invaliditetom i promovišu sveobuhvatna istraživanja o svim aspektima, uključujući i prepreke koje nepovoljno utiču na život osoba sa invaliditetom.

1. Države treba da, u redovnim intervalima, prikupljaju specifične statističke podatke po polovima, kao i ostale informacije koje se odnose na uslove života osoba sa invaliditetom. Takvo prikupljanje podataka moglo bi da se vrši zajedno sa nacionalnim popisom stanovništva i pregledom domaćinstava, i moglo bi se obavljati, između ostalog, u saradnji sa univerzitetima, istraživačkim institutima i organizacijama osoba sa invaliditetom. Prikupljanje podataka treba da uključuje i pitanje o programima i uslugama, kao i o njihovom korištenju.

2. Države treba da razmotre mogućnosti stvaranja banke podataka o onesposobljenjima, koja bi uključivala i statističke podatke o raspoloživim uslugama i programima, kao i o raznim grupama osoba sa invaliditetom. Pri tome treba da vode računa o potrebi zaštite privatnosti i ličnog integriteta.

3. Države treba da pokreću i podržavaju programe istraživanja o socijalnim i ekonomskim pitanjima i o pitanjima učešća koja utiču na život osoba sa invaliditetom i njihovih porodica. Ta istraživanja treba da obuhvataju i studije o uzrocima, vrstama i učestalosti onesposobljenosti, raspoloživosti i efikasnosti postojećih programa i potrebi razvoja i procjene službi i mjera za podršku.

4. Države treba da razviju i usoje terminologiju i kriterijume za pravljenje nacionalnih popisa, u saradnji sa organizacijama osoba sa invaliditetom.

5. Države treba da olakšaju učešće osoba sa invaliditetom u prikupljanju podataka i istraživanjima. Za obavljanje takvih istraživanja, države treba da podstiču angažovanje kvalifikovanog osoblja među osobama sa invaliditetom.

6. Države treba da podržavaju razmjenu istraživačkih nalaza i iskustva.

Države treba da preduzimaju mjere za širenje informacija i znanja o invalidnosti na svim političkim i administrativnim nivoima, na nacionalnim, regionalnom i lokalnom planu.

Pravilo 14. Formulisanje i planiranje politike

Države će obezbijediti da pitanja invalidnosti budu uključena u svako relevantno formulisanje politike i nacionalno planiranje.

1. Države treba da pokreću i planiraju odgovarajuću politiku prema osobama sa invaliditetom na nacionalnom nivou, kao i da podstiču i podržavaju akcije na regionalnim i lokalnim nivoima.

2. Države treba da uključe organizacije osoba sa invaliditetom u donošenju svih odluka koje se tiču planova i programa namijenjenih osobama sa invaliditetom, ili koje utiču na njihov ekonomski i socijalni status.

3. Potrebe i problemi osoba sa invaliditetom treba da budu ugrađeni u opšte planove i ne treba ih tretirati posebno.

4. Krajnja odgovornost država za situaciju u kojoj se nalaze osobe sa invaliditetom ne oslobađa ostale od njihove odgovornosti. Svi oni koji su nadležni za usluge, aktivnosti i pružanja informacija u društvu treba da budu podsticani da preuzmu odgovornost da takvi programi budu na raspolaganju osobama sa invaliditetom.

5. Države treba da omoguće da se u lokalnim zajednicama razviju programi i mjere, namijenjeni osobama sa invaliditetom. Jedan od načina da se to postigne moglo bi biti pravljenje priručnika ili kontrolnih spiskova i obezbijedenje programa za obuku lokalnog osoblja.

Pravilo 15. Zakonodavstvo

Države su odgovorne za stvaranje zakonske osnove za mjere čiji je cilj postizanje punog učešća i ravnopravnosti osoba sa invaliditetom.

1. Nacionalno zakonodavstvo, kojim se regulišu prava i obaveze građana trebalo bi da uključuje i prava i obaveze osoba sa invaliditetom. Države imaju obavezu da omoguće osobama sa nesposobnošću uživanje njihovih prava na ravnopravnoj osnovi sa svim ostalim građanima. Države moraju da obebije da organizacije osoba sa invaliditetom budu uključene u razvoj nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi na prava osoba sa invaliditetom, kao i na stalno vrednovanje tog zakonodavstva.

2. Može se ukazati potreba da se zakonskim mjerama otklone uslovi koji nepovoljno utiču na život osoba sa invaliditetom, uključujući tu i uznemiravanje i maltretiranje. Sve diskriminatorne odredbe, uperene protiv osoba sa invaliditetom moraju biti eliminisane. Nacionalno zakonodavstvo treba da predvidi odgovarajuće sankcije za slučaj kršenja principa nediskriminacije.

3. Nacionalno zakonodavstvo koje se odnosi na osobe sa invaliditetom može se pojaviti u dva različita oblika. Prava i obaveze mogu biti ugrađeni u opšte zakonodavstvo ili sadržani u specijalnim propisima. Specijalno zakonodavstvo za osobe sa invaliditetom može se uvesti na nekoliko načina:

- (a) usvajanjem posebnih propisa koji se bave isključivo pitanjima invalidnosti;
- (b) uključivanjem pitanja invalidnosti u zakonske propise o posebnim temama;
- (c) izričitim pominjanjem osoba sa invaliditetom u tekstovima koji služe za interpretaciju postojećeg zakonodavstva.

Možda bi najpogodnija bila kombinacija navedenih različitih pristupa. Takođe se mogu razmotriti odredbe za preduzimanje afirmativnih akcija.

4. Države mogu razmotriti uvođenje formalnih statutarnih mehanizama žalbe kako bi se zaštitili interesi osoba sa invaliditetom.

Pravilo 16. Ekonomska politika

Države su finansijski odgovorne za nacionalne programe i mjere koje imaju za cilj stvaranje jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

1. Države treba da uključe izdatke za pitanja invalidnosti u redovne budžete svih nacionalnih, regionalnih i lokalnih organa vlade.

2. Države, nevladine organizacije i ostali zainteresovani organi treba zajednički da djeluju na utvrđivanju najefikasnijeg načina podrške projektima i mjerama relevantnim za osobe sa invaliditetom.

3. Države treba da razmotre korištenje ekonomskih mjera (zajmova, oslobađanja od poreza, posebnih bespovratnih davanja, specijalnih fondova itd.) za podsticanje i podržavanje ravnopravnog učešća osoba sa invaliditetom u društvu.

4. U mnogim državama bilo bi preporučljivo osnovati fond za razvoj osoba sa invaliditetom koji bi mogao podržavati razne pilot-projekte i programe samopomoći na najnižem nivou.

Pravilo 17. Koordinacija rada

Države su odgovorne za osnivanje i jačanje nacionalnih koordinacionih odbora ili sličnih organa, koji bi služili kao nacionalni centri za pitanje invalidnosti.

1. Nacionalni koordinacioni odbori ili slični organi treba da budu stalni i zasnovani na zakonskim, kao i odgovarajućim administrativnim propisima.

2. Kombinacija predstavnika privatnih i javnih organizacija najpogodnija je za postizanje međusektorskog i multidisciplinarnog sastava. Predstavnici bi mogli biti birani iz nadležnih vladinih ministarstava, organizacija osoba sa invaliditetom i nevladinih organizacija.

3. Organizacije osoba sa invaliditetom bi trebalo da imaju znatan uticaj na nacionalne koordinacione odbore kako bi se obezbijedile povratne informacije o njihovim primjedbama.

4. Nacionalni koordinacioni odbor treba da posjeduje dovoljan stepen autonomije i sredstava za ispunjenje svojih obaveza u odnosu na odluke koje donosi. On treba da o svom radu izvještava najviše državne organe.

Pravilo 18. Organizacije osoba sa onesposobljenjem

Države treba da organizacijama osoba sa invaliditetom priznaju pravo da predstavljaju ova lica na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Države treba takođe da priznaju savjetodavnu ulogu organizacija osoba sa invaliditetom u oblasti odlučivanja o pitanjima invalidnosti.

1. Države bi trebalo da podstiču i podržavaju ekonomski i na druge načine formiranje i jačanje organizacija osoba sa invaliditetom, članova njihovih porodica i/ili zastupnika. Države treba da uvažavaju ulogu koju te organizacije treba da imaju u oblasti razvoja politike prema osobama sa invaliditetom.

2. Države treba da ustanove trajnu komunikaciju sa organizacijama osoba sa invaliditetom i da obezbijede njihovo učešće u razvoju vladine politike.

3. Uloga organizacija osoba sa invaliditetom mogla bi da se sastoji i u identifikaciji potreba i prioriteta, učešća u planiranju, sprovođenju i ocjeni usluga i mjera koje se tiču života osoba sa invaliditetom, kao i formiranju društvene svijesti i zalaganju za promjene.

4. Kao instrument samopomoći, organizacije osoba sa invaliditetom pružaju i podstiču mogućnost razvoja sposobnosti u raznim oblastima, uzajamnu podršku među članovima i međusobno informisanje.

5. Organizacije osoba sa invaliditetom mogle bi ostvariti svoju savjetodavnu ulogu na mnogo različitih načina, na primjer, tako što će imati svoje stalne predstavnike u agencijama koje finansira vlada, radom u javnim komisijama i pružanjem stručnih znanja za razne projekte.

6. Savjetodavna uloga organizacija osoba sa nesposobnošću treba da bude neprekidna kako bi se razvila i probudila razmjena mišljenja i informacija između država i tih organizacija.

7. Organizacije treba da budu stalno zastupljene u nacionalnim koordinacionim odborima ili sličnim organima.

8. Uloga lokalnih organizacija osoba sa invaliditetom treba da se razvija i jača kako bi se omogućio njihov uticaj u rešavanju pitanja na nivou zajednice.

Pravilo 19. Obuka osoblja

Države su odgovorne da obezbijede adekvatnu obuku za osoblje svih nivoa koje je angažovano na planiranju i ostvarivanju programa i usluga namijenjenih osobama sa invaliditetom.

1. Države treba da obezbijede da svi organi koji pružaju usluge iz oblasti invalidnosti omoguće odgovarajuću obuku svog personala.

2. Pri obučavanju stručnjaka za oblasti invalidnosti, kao i pri pružanju informacija o invalidnosti u okviru opštih programa osposobljavanja, princip punog učešća i ravnopravnosti treba da bude na odgovarajući način prisutan.

3. Države treba da razvijaju programe osposobljavanja uz konsultovanje organizacija osoba sa invaliditetom, a osobe sa invaliditetom treba da budu angažovane kao nastavnici, instruktori ili savjetnici u programima za obuku osoba.

4. Osposobljavanje društvenih radnika u zajednici od velikog je strateškog značaja, posebno u zemljama u razvoju. Ono treba da uključuje i osobe sa invaliditetom i da obuhvata razvoj odgovarajućih vrijednosti, stručnosti i tehnologije, kao i struka kojima se mogu baviti osobe sa onesposobljenjima, njihovi roditelji, porodice i članovi zajednice.

Pravilo 20. Praćenje i vrednovanje sprovođenja nacionalnih programa za osobe sa invaliditetom

Države su odgovorne za stalno praćenje i procjenu sprovođenja nacionalnih programa i usluga koje imaju za cilj pružanje jednakih mogućnosti osobama sa invaliditetom.

1. Države treba periodično i sistematski da vrednuju nacionalne programe za osobe sa invaliditetom, kao i šire informacije kako o osnovama tako i o rezultatima tih vrednovanja.

2. Države treba da razvijaju i usvoje terminologiju i kriterijume za procjenu programa i usluga, namijenjenih osobama sa invaliditetom.

3. Ti kriterijumi i terminologija treba da budu razvijani u tijesnoj saradnji sa organizacijama osoba sa nesposobnošću, počev od najranije faze osmišljavanja i planiranja.

4. Države treba da učestvuju u međunarodnoj saradnji kako bi se razvili zajednički standardi za nacionalno vrednovanje u oblasti invalidnosti. Države treba da podstiču nacionalne koordinacione odbore da i oni učestvuju u tome.

5. Procjenjivanje raznih programa u oblasti invalidnosti treba predvidjeti u fazi planiranja, što će omogućiti da se vrednuje njihova sveukupna efikasnost i ispunjenje ciljeva određene politike.

Pravilo 21. Tehnička i ekonomska saradnja

Države, kako razvijene tako i one u razvoju, odgovorne su za saradnju i preduzimanje mjera za poboljšavanje uslova života osoba sa invaliditetom u zemljama u razvoju.

1. Mjere za pružanje jednakih mogućnosti osobama sa invaliditetom, uključujući i osobe sa invaliditetom izbjeglice, treba da budu sastavni dio opštih razvojnih programa.

2. Takve mjere treba da budu integrisane u sve oblike tehničke i ekonomske saradnje, bilateralne i multilateralne vladine i nevladine. Države treba da pokreću diskusiju o pitanjima invalidnosti prilikom saradnje sa drugim državama.

3. Prilikom planiranja i revizije programa za tehničku i ekonomsku saradnju, posebnu pažnju treba posvetiti efektima takvih programa na situaciju u kojoj se nalaze osobe sa invaliditetom. Izuzetno je važno da osobe sa invaliditetom i njihove organizacije budu konsultovane u vezi sa svim razvojnim projektima namijenjenim osobama sa

nesposobnošću. Oni treba da budu neposredno uključeni u razvoj, primjenu i vrednovanje takvih projekata.

4. Prioritetne oblasti za tehničku i ekonomsku saradnju treba da obuhvataju:

(a) razvoj ljudskih resursa kroz razvoj stručnosti, sposobnosti i potencijala osoba sa invaliditetom i pokretanje aktivnosti za otvaranje mogućnosti zapošljavanja za potrebe i uz njihovo angažovanje osoba sa invaliditetom;

(b) razvoj i širenje odgovarajućih tehnologija i know-how vezanih za onesposobljenost.

5. Države se takođe podstiču da podržavaju formiranje i jačanje organizacija osoba sa invaliditetom.

6. Države treba da preduzimaju mjere za poboljšavanje znanja o problemima invalidnosti među osobljem angažovanim na svim administrativnim nivoima programa tehničke i ekonomske saradnje.

Pravilo 22. Međunarodna saradnja

Države će aktivno učestvovati u međunarodnoj saradnji koja se tiče politike pružanja jednakih mogućnosti osobama sa invaliditetom.

1. U okviru Ujedinjenih Nacija, specijalizovanih agencija i ostalih zainteresovanih međuvladinih organizacija, države treba da učestvuju u razvoju politike u oblasti invalidnosti.

2. Kad god je to potrebno, države treba da uvrste pitanja invalidnosti u opšte pregovore o standardima, razmjeni informacija, razvojnim programima itd.

3. Države treba da postiču i podržavaju razmjenu znanja i iskustva između:

(a) nevladinih organizacija koje se bave pitanjima invalidnosti;

(b) istraživačkih institucija i individualnih istraživača koji se bave pitanjima invalidnosti;

(c) predstavnika programa na terenu i profesionalnih grupa u ovoj oblasti;

(d) organizacija osoba sa invaliditetom;

(e) nacionalnih koordinacionih odbora.

Države treba da obezbijede da Ujedinjene Nacije i specijalizovane agencije, kao i međuvladini i interparlamentarni organi na globalnom i regionalnom nivou, uključe u svoj rad globalne i regionalne organizacije osoba sa invaliditetom.

IV. MEHANIZAM ZA PRAĆENJE

1. Svrha mehanizma za praćenje je da obezbijedi efikasnu primjenu Pravila. On će pomoći svakoj državi da odredi nivo sprovođenja Pravila i odmjerava njihovo unapređivanje. Proces praćenja treba da identifikuje prepreke i predloži prikladne mjere koje će doprinijeti uspješnoj primjeni Pravila. Mehanizam za praćenje će uvažiti ekonomske, socijalne i kulturne karakteristike koje postoje u pojedinim državama. Važan element treba da predstavlja i obezbjeđenje savjetodavnih usluga i razmjene iskustava i informisanje između država.

2. Praćenje Pravila treba da se odvija u okviru zasjedanja Komisije za društveni razvoj. Za praćenje sprovođenja Pravila biće imenovan Specijalni izvjestilac, na period od tri godine, koji posjeduje relevantna znanja i iskustvo u oblasti invalidnosti i

međunarodnih organizacija, koji će ako bude potrebno, biti finansiran iz vanbudžetskih sredstava.

3. Međunarodne organizacije osoba sa invaliditetom koje imaju konsultativni status pri Ekonomskom i socijalnom savjetu i organizacije koje predstavljaju osobe sa invaliditetom koje još nisu organizaciono oformljene, treba da budu pozvane da između sebe osnuju ekspertsku grupu u kojoj će organizacije osoba sa onesposobljenjima imati većinu i koja će voditi računa o raznim vrstama invalidnosti i neophodnoj ravnopravnoj geografskoj distribuciji. Ovu ekspertsku grupu će konsultovati Specijalni izvjestilac i prema potrebi, Sekretarijat.

4. Ekspertsku grupu će Specijalni izvjestilac podsticati da revidira, savjetuje i pruža povratne informacije i prijedloge za unapređivanje, sprovođenje i praćenje Programa.

5. Specijalni izvjestilac će slati niz pitanja državama, entitetima u okviru sistema Ujedinjenih Nacija, međunarodnim i nevladinim organizacijama, uključujući i organizacije osoba sa invalidnošću. Pitanja treba da budu selektivne prirode i da obuhvataju određeni broj specifičnih pravila za detaljnu procjenu. Prilikom pripremanja pitanja Specijalni izvjestilac treba da konsultuje ekspertsku grupu i Sekretarijat.

6. Specijalni izvjestilac će težiti da uspostavi neposredan dijalog ne samo sa državama već i sa lokalnim nevladinim organizacijama, tražeći njihovo mišljenje i komentare u vezi sa svim informacijama koje namjerava da uvrsti u svoje izvještaje. Specijalni izvjestilac će obezbijediti savjetodavne usluge za primjenu i praćenje Pravila, kao i pomoć u pripremi odgovora na niz postavljenih pitanja.

7. Odjeljenje Sekretarijata za koordinaciju politike i stalni razvoj, kao središte Ujedinjenih Nacija za pitanje invalidnosti, Program Ujedinjenih Nacija za razvoj i ostala tijela i mehanizmi u okviru Ujedinjenih Nacija, poput regionalnih komisija i specijalizovanih agencija i međuagencijskih skupova, sarađivati će sa Specijalnim izvjestiocem u primjeni i praćenju Pravila na nacionalnom nivou.

8. Specijalni izvjestilac će, uz pomoć Sekretarijata, pripremati izvještaje koje će podnijeti Komisiji za društveni razvoj na njenom trideset četvrtom i trideset petom zasjedanju. Prilikom pripreme takvih izvještaja, izvjestilac će konsultovati ekspertsku grupu.

9. Države treba da podstiču nacionalne koordinacione odbore ili slične organe da učestvuju u primjeni i praćenju. Kao ključne za pitanje invalidnosti na nacionalnom nivou, njih treba podsticati da ustanove procedure za koordinaciju praćenja Pravila. Organizacije osoba sa invaliditetom treba da budu stimulisane da se aktivno angažuju u procesu praćenja na svim nivoima.

10. Ukoliko budu obezbijeđena vanbudžetska sredstva, treba otvoriti mjesta za jednog ili više međuregionalnih savjetnika za Pravila koji bi pružali direktne usluge državama, uključujući i :

(a) organizaciju nacionalnih i regionalnih seminara za obučavanje o sadržaju Pravila;

(b) razvoj smjernica za pomoć strategiji za primjenu Pravila

(c) širenje informacija o najboljim načinima za primjenu Pravila

11. Na svom trideset četvrtom zasjedanju, Komisija za društveni razvoj treba da osnuje otvorenu radnu grupu koja će razmotriti izvještaj Specijalnog izvjestioca i dati preporuke za bolju primjenu Pravila. Prilikom razmatranja izvještaja Specijalnog izvjestioca Komisija će, preko svoje otvorene radne grupe, konsultovati međunarodne

organizacije osoba sa invaliditetom i specijalizovane agencije u skladu sa propisima 71 i 76 i poslovnika za funkcionisanje komisije Ekonomskog i socijalnog savjeta.

12. Na svom zasjedanju po završetku mandata Specijalnog izvjestioca, komisija treba da razmotri mogućnost ili obnove mandata, ili imenovanja drugog Specijalnog izvjestioca, ili uvođenja nekog drugog mehanizma, pa u tom smislu treba da da odgovarajuće preporuke Ekonomskom i socijalnom savjetu.

13. Države treba podsticati da daju doprinos Dobrovoljnom fondu Ujedinjenih nacija za osobe sa onesposobljenjima kako bi se unaprijedila primjena Pravila.

